

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE, LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOLOGIE**

**REZUMATUL
TEZEI DE DOCTORAT**

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. habil. Diana Manuela CÂMPAN

Student doctorand:

Simona-Marilena CRĂCIUN (POGAN)

ALBA IULIA

2024

**MINISTERUL EDUCAȚIEI
UNIVERSITATEA „1 DECEMBRIE 1918” DIN ALBA IULIA
FACULTATEA DE ISTORIE, LITERE ȘI ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI
ȘCOALA DOCTORALĂ DE FILOLOGIE**

REZUMAT

POETICA SPAȚIULUI ÎN PROZA SCURTĂ SADOVENIANĂ

Conducător de doctorat:

Prof. univ. dr. habil. Diana Manuela CÂMPAN

Student doctorand:

Simona-Marilena CRĂCIUN (POGAN)

ALBA IULIA

2024

CUPRINS

INTRODUCERE / 5

I. DINCOLO DE CONCEPTE ȘI TEORII – BIOGRAFIA SADOVENIANĂ ANCORATĂ ÎN SPAȚII SIMBOLICE / 15

I.1. Artă și destin. O perspectivă sadoveniană / 17

I.2. Sentimentul spațiului-matrice / 20

I.3. Spațiul primelor mari pasiuni / 25

I.4. Grădina liniștii / 28

I.5. *Locuința* de la Oașa / 31

I.6. Harta formării omului cultural / 35

I.7. Un ultim popas / 38

II. ARHETIPURI, MATRICI, SIMBOLURI. O POETICĂ A SPAȚIILOR SADOVENIENE / 41

II.1. Natura - spațiu privilegiat în proza scurtă sadoveniană / 41

II .1.1. Spațiul integrator – natura ca actant

II.2. Inițierea - normă fundamentală a asumării spațiului cast / 51

II.2.1. Statutul de inițiat - impus de spațiile solitudinii și ale tăcerii

II.2.2. Spațiul cast, al tăcerii depline

II.2.3. Spațiul solitudinii

II.3. Spațiul alternativ, al căutării de sine și al regăsirii / 95

II.3.1. Îndeletnicirile ihtiologice

II.3.2. Experiențele cinegetice

II.3.3. Spațiul căutării de sine. Pragul între două lumi

II.3.4. Spațiul regăsirii de sine, regenerativ și reconfortant

II.4. Spațiul matern, matrice protectoare / 116

II.5. Spațiul sadovenian și conotațiile amprentei istoriei / 120

II.5.1. Spațiul ancestral

II.5.2. Civilizații arhaice

II.5.3. Reverii cosmogonice

II.5.4. Peisajul natal

II.5.5. Istoria ca urmă și fundamentare a spațiului

II.5.6. Natura istorizantă

II.5.7. Solitudinea ca circumstanță a locului ancestral/istoric

II.6. Spațiul tăinuit / 133

II.6.1. De la accepțiunea pozitivă la cea negativă a tainicului

II.6.2. Spațiile tănuite, la granița dintre legendă și miraculos

II.6.3. Spațiul ascuns – sacralizant

II. 7. Spațiul fantastic / 151

II.7.1. Presimțirea ca punte a fantasticului

II.7. 3. Ritualul inițiativ

II.7.4. Ezitarea ca dibuire a fantasticului

II.8. Spațiul magic / 165

II.9. Spațiul întâlnirilor / 178

II.10. Spațiul metamorfozat

II.10.1. De la *atunci* la *acum*

II.10.2. Pătrunderea spațiului în istorie

II.10.3. Spațiul - înainte și după moarte

II.10.4. Metamorfoza spațiului, dinspre negativ spre pozitiv

III. SPAȚIU ȘI DESTIN. CĂUTĂRI, INFLUENȚE, AMPRENTE / 191

III.1. Traseul destinal al personajelor / 191

III.2. Spațiul originar / patriarhal / 202

III.3. Spații contradictorii - fundament al spațiilor privilegiate / 208

III.3.1. Spațiul paradisiac

III.3.2. Spațiul nefast și ostil

III.3.3. Spațiul identității

III.3.4. Spațiul ratării de sine

CONCLUZII / 232

BIBLIOGRAFIE / 237

INTRODUCERE

Teza de doctorat cu tema *POETICA SPAȚIULUI ÎN PROZA SCURTĂ SADOVENIANĂ* s-a născut dintr-o mai veche pasiune privind identificarea unor elemente culturale simbolice ale zonei în care trăim (Valea Frumoasei din județul Alba), recuperate în contexte (nu mai puțin simbolice) ale destinului prozatorului Mihail Sadoveanu, dar și din dorința de a releva importanța *locurilor* din povestirile sadoveniene, luând în considerare contingenta ființei (personajului, în general, a scriitorului, în particular) cu preajma, ca trăsătură fundamentală a prozei scurte a scriitorului. O astfel de marcă a imaginarului este mărturisită de însuși prozatorul: „M-a interesat totdeauna orice peisagiu în orice împrejurare și în orice clipă a vieții, fără să mă obosească (...); m-a interesat nu cu voința mea, ci numai printr-un fenomen de participare, osmoză și simbioză. Mă încorporez lucrurilor și vieții, am simțirea că totul trăiește în felul său particular: brazdă, stâncă, ferigă, tufiș de zmeură, arbore și tot ce pare nemișcător”¹. Opera prolificului scriitor se întinde pe mii de pagini, adunate în circa o sută de volume, încorporând poezii și schițe (din perioada anilor de școală), povestiri, nuvele, romane, memorii, însemnări, note de călătorie, reportaje, cronici, articole, traduceri. Acest itinerariu amplu al creațiilor sale se înscrie sub pecetea descoperirii „căii către sine”, după cum sesizează Alexandru Paleologu: „mare artist, scriitor de geniu, a devenit Sadoveanu târziu, printr-un proces de transmutație interioară care l-a modificat fundamental. Abia după un sfert de secol de la debut Sadoveanu a devenit cu adevărat Sadoveanu. Dacă nu vrem să admitem asta, nu înțelegem nimic din lenta șlefuire a pietrei săvârșită de Sadoveanu și nu înțelegem sensul lungii sale căi către sine”². De la povestirile „întunecoase”³ ale debutului, în care scriitorul surprinde circumstanțele dezordinii sufletești și ale instinctelor ființei, din sfera epicii cu accente populare, până la cele de mai târziu – când ajunge „la un concept al fericirii naturale, prin care și-a îmborsărit paleta, eliminând liniile

¹ Mihail Sadoveanu, *II. Ochii și urechile* (din vol. *Anii de ucenicie*), în Mihail Sadoveanu, *Opere* 16. *Ostrovul lupilor, Poveștile de la Bradu Strâmb, Anii de ucenicie*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959, p. 402.

² Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Sadoveanu*, București, Editura Românească, 1978, p. 13.

³ Vasile Popovici, *Lumea personajului. O sistematică a personajului literar*, Cluj-Napoca, Editura Echinoc, 1997, p. 121.

melancoliei și înlocuindu-le cu tonurile flămânde ale vitalității”⁴, Mihail Sadoveanu este *interesat de orice peisagiu* (peisaj care, „surprinzător pentru un scriitor considerat cântăreț al naturii, (...) este foarte puțin individualizat prin detalii descriptive, rămânând inconfundabil prin atmosferă. Efecte de lumină și umbră, sonorități nedeslușite, o măreție molcomă, mlădioasă, pașnică (...) definesc spațiul sadovenian”⁵) în oricare moment al devenirii sale, fapt ce explică ancorarea imaginarului povestitorului în nuclee cronotopice simbolice, variate, opțiuni care, credem noi, impune o structurare și interpretare în vederea creionării unei tipologii a spațiilor, identificate prin revizitarea câtorva dintre teoriile consacrate. Scriitorul *se „încorporează peisagiului”*, adică îl *locuiește*, iar **locuirea**, conchide Irina Petraș, „se întâmplă mereu în *spațiu* (*locul*-cel-larg, gândit, inevitabil, cu o jumătate de gând, căci simțurile ne înșală de îndată ce privim dincolo de lungimea brațului nostru întins, un *dincolo* totuna cu lumea și universul) și în **loc** (*lumea*-cea-mică a prejmei și a împrejurului, a casei, a curții și grădinii, a străzii). Cele două se întrepătrund și se despart în multe limbi ale globului. *Spațiu* (lat. *Spatium*)/*espace*/*space* înseamnă mai ales, întindere nedefinită care conține și înconjoară toate obiectele, dar și cosmos, loc afectat unui scop. *Locul* (lat. *Locus*) *lieu*/*place* e parte circumscrisă a spațiului în care se situează un lucru ori se derulează o acțiune. Starea și mișcarea au nevoie de loc, numai gândul are nevoie de spațiu. (...) *locurile* fizice/corporale sunt materializări ale *spațiului* mental pe care ești în stare să-l concrești”⁶. Această observație ordonează etimologiile unor noțiuni *aproape* similare, inaugurând paleta constatărilor teoretice care vor fasona exercițiul exegetic din miezul lucrării noastre și plasându-ne, desigur, în proximitatea plajei conceptuale a heterotopiilor (citite, aici, ca locuri *între* locuri, între literatură și viață), dar și în siajul decodificării ritualurilor de ordonare a semnelor lumii și de aflare a ordinii din labirint, fructificând topoi ai revelațiilor spiritului în natura elementară (în linia teoriilor lui James Frazer, din *Creanga de aur*).

În privința **corpusului**, ne-am orientat atenția asupra volumelor de **proză scurtă** care surprind toate etapele evoluției scriitorului, fapt care favorizează depistarea unor considerabile categorii de spații simbolice, privilegiate. Volumele de proză scurtă care ne-au stat în centrul de interes sunt: *Povestiri* (1904), *Dureri înăbușite* (1904), *Crâșma lui moș Precu și alte câteva povestiri* (1904); *Povestiri din război* (1905), *Amintirile căprarului Gheorghiuță* (1906); *Mormântul unui copil* (1906), *La noi în Viișoara – Scrisori către un prietin* (1907), *Vremuri de*

⁴ G. Călinescu, *Istoria literaturii române. Compendiu*, București, Editura Pentru Literatură, 1963, pp. 221.

⁵ Irina Petraș, *Despre locuri și locuire*, București, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005, p. 159.

⁶ *Ibidem*, p. 21.

bejenie (1907), *O istorie de demult* (1908), *Oameni și locuri* (1908), *Cântecul amintirii* (1909), *Povestiri de sară* (1910), *Bordeienii* (1912), *Priveliști dobrogene* (1914), *Foi de toamnă* (1916), *Frunze-n furtună* (1920), *Umbre* (1920), *Cocostârcul albastru* (1921), *Neagra Șarului* (1922), *Ți-aduci aminte* (1923), *Împărăția apelor* (1928), *Hanu Ancuței* (1928), *O întâmplare ciudată* (1929), *Depărtări* (1930), *Cele mai vechi amintiri* (1935), *Istorisiri de vânătoare* (1937), *Valea Frumoasei* (1938), *Vechime* (1940), *Poveștile de la Bradu Strâmb* (1943), *Anii de ucenicie* (1944), *Cântece bătrânești* (1951). *Grosso modo*, aceste culegeri evocă aspectele debutului extrem de roditor al scriitorului (1904), experiența războiului, condiția socială a omului simplu - țăranul, universul povestirii și al naturii, memorii, mărturisiri, toate acestea devenind nuclee care permit deschiderea dezbaterilor asupra simbolisticii spațiilor.

Motivația alegerii temei este amprentată de o perspectivă inițială afectiv-subiectivă asupra prozei scurte sadoveniene, deoarece lectura *cu sistem* (în perioada studiilor de licență și de masterat, când am deprins noi metode de receptare și interpretare a textelor), dar și îndelungatele adăstări în mirajul bibliotecilor și muzeelor) au declanșat pasiuni care se cereau a fi fructificate într-o lucrare de cercetare mai amplă. Mărturisim sincera încântare de a reparcurge volume în care biografia noastră întâlnește urme ale biografiei scriitorului în perimetrul privilegiat al zonei Valea Frumoasei, fapt ce a constituit punctul de plecare al acestei lucrări, în care ne propunem să evidențiem aspecte ale imaginarului sadovenian din perspectiva geografiei simbolice, așa cum este ea reflectată în proza scurtă. Mai mult decât atât, între scrierile exegetice de specialitate nu există un studiu aplicat asupra poeziei spațiului în proza scurtă a lui Mihail Sadoveanu, ceea ce justifică, încă o dată, credem noi, alegerea acestei teme.

Ca argument-imbolod ni s-a părut remarcabilă și marcantă viziunea lui Roland Barthes, pe care o considerăm esențială pentru subiectul abordat în prezenta lucrare: „Dacă eu citesc cu plăcere o frază, o poveste sau un cuvânt, e pentru că au fost scrise în plăcere. Dar contrariul? Faptul de a scrie în plăcere mă asigură – pe mine, scriitorul – în privința plăcerii cititorului meu? Cătuși de puțin. Pe acest cititor eu trebuie să îl caut, *fără să știu unde este*. Un spațiu al desfătării se creează atunci. Nu *persoana* celuilalt îmi este necesară, ci **spațiul**: posibilitatea unei dialectici a dorinței, a unui *neprevăzut* al desfătării: jocurile să nu fie făcute, să existe un joc”⁷. *Căutând*

⁷ Roland Barthes, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, postfață de Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1994, p. 9.

citorul, scriitorul operează cu sensurile *spațiului desfătării*, care se dovedește liantul în raportul care se va stabili între cele două entități.

Stadiul actual al cercetărilor despre opera de referință ne-a determinat firesc să ne apropiem de exegeza consacrată care impune importante studii tematologice asupra prozei sadoveniene (natura ca spațiu privilegiat, universul copilăriei, istoria – traumele războiului și invocarea vremurilor apuse și numeroase altele). Din bibliografia atât de ofertantă, aferentă operei unui scriitor inegalabil precum Mihail Sadoveanu, câteva volume și studii ne-au reținut în mod special atenția prin instrumentarul și plaja de viziune oferite, ajutându-ne să închegăm numeroase asocieri în decursul propriului nostru exercițiu analitic: Constantin Ciopraga, *Fascinația tiparelor originare*, Mircea Tomuș, *Mihail Sadoveanu. Universul artistic și concepția fundamentală a operei*, Ion Vlad, *Cărțile lui Mihail Sadoveanu*, Dan Mănuacă, *Pe urmele lui Mihail Sadoveanu*, Eugen Luca, *Mihail Sadoveanu sau elogiul rațiunii*, Constantin Mitru, *Sadoveanu despre Sadoveanu*, I. Opreșan, *Opera lui Mihail Sadoveanu I. Natură – om – civilizație în opera lui M. Sadoveanu*, Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Sadoveanu*, Fănuș Băileșteanu, *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu*, Monica Spiridon, *Sadoveanu. Divanul înțeleptului cu lumea*, Cornel Căpușan, *Sadoveanu sau fascinația lumii*, Paul Cernat, *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, volumul colectiv coordonat de către Ion Simuț, *Ce e viu și ce e mort în opera lui Mihail Sadoveanu?* ș.m.a. În mod special, punctăm contribuția semnificativă pe care Profira Sadoveanu, prin prisma scrierilor memorialistice (*Destăinuiri*⁸, *Ostrovul zimbrului, copilăria și adolescența lui Mihail Sadoveanu*⁹) și a *notelor* finale din cadrul volumelor de *Opere I-XVIII*¹⁰ a adus-o asupra percepției noastre privitoare la periplul aproape intim spre marile toposuri ale destinului sadovenian (în consecință, primul capitol al lucrării de față este schițat, în general, atât în siajul acestor rememorări, cât și al mărturisirilor scriitorului din *Anii de ucenicie*).

Premisele unor noi cercetări se deschid, reflectând provocarea criticii literare, a cărei tendință este aceea de a *recupera sistematic foarte mulți clasici*¹¹, însă care, spune Bogdan Crețu, în utimele trei decade nu a mai dedicat o monografie emblematică lui Mihail Sadoveanu.

⁸ Profira Sadoveanu, *Destăinuiri*, București, Editura Eminescu, 1989.

⁹ Profira Sadoveanu, *Ostrovul zimbrului, copilăria și adolescența lui Mihail Sadoveanu*, ediția a II-a, București, Editura Tineretului, 1966.

¹⁰ Profira Sadoveanu, *Note*, în Mihail Sadoveanu, *Opere I-XVIII*, ediții apărute sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1954-1959.

¹¹ Bogdan Crețu, *Sadoveanu după Sadoveanu. Ce și cum mai citim din opera postbelică a marelui scriitor?*, în Ion Simuț, *Ce e viu și ce e mort în opera lui Mihail Sadoveanu?*, Iași, Editura Junimea, 2019, p. 75.

Referitor la o impetuos necesară re-lectură integrală și profesionistă a operei sadoveniene, Paul Cernat face un bilanț, constatând că „principalele cărți despre el (ale lui Alexandru Paleologu și N. Manolescu) au modernizat perspectiva critică asupra operei sale, propunând un Sadoveanu-intelectualizat inițiativ și ezoteric sau un Sadoveanu livresc și estetic, în locul sfătosului paseist naturist. Însă de atunci – din anii '70, adică – exegeza sadoveniană a bătut, cu câteva excepții timide (Ovid S. Crohmălniceanu, Monica Spiridon și alți doi-trei), pasul pe loc”¹². Subscriem opiniei lui Paul Cernat care face apel la o re-împrospătare și re-educare a viziunii cititorilor și criticii asupra operei lui Mihail Sadoveanu: „Nici unul dintre prozatorii noștri n-a cunoscut mai intim România „profundă“, o *terra incognita* pentru modernii urbani (care nu vor s-o accepte nici azi). A venit timpul scrierii unor cărți care să-l scoată pe Sadoveanu de sub malpraxisul didactic bătrânicos-triumfalist și al propagandei iconoclast-ignare”¹³.

Demersul nostru hermeneutic este susținut de pilonii receptării critice punctuale (cele mai sus menționate, dar și numeroase altele), având ca fundament și noțiunile de factură teoretică – dinspre cadrul universal al cercetărilor de specialitate înspre contextul autohton; amintim, între acestea, câteva repere care ne-au asigurat rama teoretică, menționând, însă, că nu avem intenția de a revizita analitic conceptele de mare forță, ci de a le topi miezul în creuzetul analizelor, tocmai pentru a demonstra deschiderile absolut uluitoare ale creației sadoveniene către universalitate („opera prin creație presupune o depășire a spațiului autohton, ieșirea din strâmta *localizare*, difuziunea spirituală universală în strânsă legătură cu dialectica istoriei contemporane. Germenii fertili ai unei culturi trebuie să participe la întemeierea pleneră a umanității. Fără îndoială că Sadoveanu universalizează stilul creator românesc. Nu întâmplător apare faptul că el este cel mai tradus scriitor român”¹⁴): Jean-Jacques Wunenburger, Roger Caillois, Michel Foucault, M. Bahtin, Charles Mauron, Gilbert Durand, Gaston Bachelard, Tzvetan Todorov, Mircea Eliade, Lucian Blaga, Ernest Bernea, Valeriu Cristea ș.m.a. Registrul cărților-reper pentru tema abordată este completat de dicționarele de simboluri și arhetipuri (precum cele ale lui Ivan Evseev și Victor Kernbach), dar și studii de etnologie și etnografie, dicționare de mitologie, istorii literare, eseuri critice.

¹² Paul Cernat, *Resurecția lui Sadoveanu*, în „Observator cultural”, nr. 896, 2017, [Resurecția lui Sadoveanu | Observator Cultural](#) (accesat la data 3.05.2023)

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Marin Mincu, *Repere*, București, Editura Cartea Românească, 1977, p. 141.

Cercetarea de față propune, ca **notă inovativă**, creionarea *unei posibile poetici a spațiilor privilegiate* recurente în proza scurtă sadoveniană, depășind granițele comune ale unei grile tipologice și încercând să ne asumăm responsabilitatea stabilirii unor punți simbolice între mărcile biografiei scriitorului și derivatele lor subtile, devenite o geografie (interioară!) răsfrântă în operă. Nu ne vom feri să afirmăm că anumite *locuri* asumate identitar devin *mituri personale* sadoveniene (chiar în accepțiunea conceptului forjat de Charles Mauron¹⁵).

Structural, lucrarea noastră cuprinde trei capitole divizate în subcapitolele de rigoare, acestea fiind precedate de introducere și succedate de concluzii și bibliografie.

În cadrul primului capitol, *DINCOLO CONCEPTE ȘI TEORII – BIOGRAFIA SADOVENIANĂ ANCORATĂ ÎN SPAȚII SIMBOLICE*, ne propunem să ne așezăm în granițele unor concepte și teorii de fond, care vor susține atât cadrele lucrării, cât și schițarea unei biografii a scriitorului ancorată în spații reprezentative. Cele șapte subcapitole se doresc a fi oglindiri ale destinului sadovenian, cu proiecții asupra simbolisticii toposurilor privilegiate. În subcapitolul I.1. *Artă și destin. O perspectivă sadoveniană* punctăm concepte precum *povestirea ca artă* – invocând noțiuni referitoare la *arta ca spațiu* (J. J. Wunenburger); realizăm portretul robusteții fizice a scriitorului (care corespunde, în oglindă, amplitudinii operei) și al calmității spiritului (în contrapondere a vervei de a crea, de a vorbi prin scriitură), amintind de valențele plurale ale cronotopului bahtinian. Al doilea subcapitol se configurează ca punct de plecare în definirea unei biografii aproape „teritorializate” a povestitorului – mergând în liniile teoriilor lui Lucian Blaga (*spațiul matrice*) și Charles Mauron (copilul deprinde conceptele de spațiu și timp precum *percepe ura și iubirea*), ilustrăm aspecte legate de originile scriitorului, care se imprimă asupra temperamentului și conștiinței sale încă din fragedă pruncie. În ordine cronologică, subcapitolul *Spațiul primelor mari pasiuni* face referire la copilăria și la adolescența lui Mihail Sadoveanu, când acesta descoperă semnificațiile *locului fericit (topofilie* - Gaston Bachelard), în cadrul primelor sesiuni de avântare în mijlocul naturii ca *spațiu deschis* (Valeriu Cristea). Al patrulea subcapitol, *Grădina liniștii*, corespunde ipostazei de tânăr familist și scriitor debutant valoros, care se regăsește spiritual în urma construirii propriei case ca *micro-spațiu sacru* (Romulus Vulcănescu). În capitolul I.5. *Locuința de la Oașa*, descriem al doilea și ultimul act de construire a unei case de către scriitor. Acesta se așază în proximitatea *Văii Frumoasei*, redând locuinței

¹⁵ Charles Mauron, *De la metaforele obsedante la mitul personal*. Traducere din limba franceză de Ioana Bot. Aparat critic, bibliografie și note pentru ediția românească de Ioana Bot și Raluca Lupu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.

sale aspectul de etalon *al legii morale* (noțiune preluată de la Andrei Pleșu și completată de multiple intervenții succinte din sfera criticii literare). Următorul subcapitol surprinde simbolistica *spațiului poetic* (teoretizat de Jean Burgos) ca indice al geografiei destinate a povestitorului, prin prisma căreia acesta se formează ca veritabil om al culturii. Subcapitolul final este ilustrat ca tablou al ultimilor ani din viața lui Mihail Sadoveanu, când, sub semnul *spațiilor sacre* (conform ideaticii lui Mircea Eliade), trăiește preponderent între boală și tăcere, pe tărâmul monahal de la Neamț, în apropierea schitului Vovidenia, spațiu simbolic pe care îl părăsește cu regret cu două săptămâni înainte de trecerea sa în eternitate.

Fiecare dintre aceste subcapitole se conturează ca orizont al deschiderii analizei noastre spre depistarea efectivă a diferitelor categorii de spații, care vor fi analizate în cuprinsul capitolului central. Pornind de la conceptul *spațiu-matrice* (Lucian Blaga), până la cel al spațiilor sacre (Mircea Eliade), în cele șapte subcapitole am analizat, apropiindu-ne, în paralele ferme, deopotrivă de viața scriitorului și de simbolurile derivate și proiectate în imaginarul diacronic sadovenian, *spații-mesaj* sau *spații-„metaforă obsedantă”*: casa părintească, zonele de proveniență ale părinților (diametral opuse), târgului Pașcanilor (de la *vatra* sau *dealul* târgului, până la școala în care Mihail Sadoveanu l-a avut ca profesor pe cel ce avea să se eternizeze în inima iubitorilor de literatură drept *Domnul Trandafir*), bălțile Moldovei, lunca Siretului, casa și școala de la Fălticeni, casa de la Oașa Mică (Valea Frumoasei), școala de la Iași ș.a.

Al doilea capitol, *II. ARHETIPURI, MATRICI, SIMBOLURI. O POETICĂ A SPAȚIILOR SADOVENIENE*, se distinge ca rezultat al proceselor de identificare și analizare a arhetipurilor, matricilor și simbolurilor recurente în povestirile lui Mihail Sadoveanu. În primul subcapitol, apelând la o bază solidă din sfera receptării (criticii) literare, întregită de contextualizarea unor noțiuni – *moartea ca schimbare a locuinței* (Mircea Eliade) sau diferențierea termenilor pădure-codru (Romulus Vulcănescu), demonstrăm semnificația naturii ca *spațiu privilegiat în proza scurtă sadoveniană*, aspect aprofundat în conținutul sub-subcapitolului *I.1.1. Spațiul integrator – natura ca actant*. Cel de-al doilea subcapitol, *II.2. Inițierea – normă fundamentală a asumării spațiului cast*, integrează traiectoria inițierii individului în aria spațiilor caste, solitare, în mod progresiv (*II.2.1. Statutul de inițiat, impus de de spațiul solitudinii*, *II.2.2 Spațiul cast, al liniștii depline*, *II.2.3. Spațiul solitudinii*). Acestea dezvoltă matrici precum: *locul ferit* (Ernest Bernea) căruia îi corespunde, la Sadoveanu, dumbrava, apa ca *simbol al inconștientului* (C.G. Jung), sau actualizează concepte precum *reveria* ca formă de însingurare și *pădurea ca imensitate* (Gaston

Bachelard), *visul ca refugiu* (în cazul Lizucăi, personajul fascinant din *Dumbrava minunată*). Al treilea subcapitol – *Spațiul alternativ, al căutării de sine și al regăsirii* – invită la deconectare, **meditație și regăsire de sine**, în termenii unei grile de lectură care propune decodificarea spațiilor-simbol ale itinerariului evocat în cele patru secvențe structurale (*II.3.1.Îndeletnicirile ihtiologice, II.3.2. Experiențele cinegetice, II.3.3 Spațiul căutării de sine, II.3.4. Spațiul regăsirii de sine, regenerator și reconfortant*). *Spațiul matern*, care face obiectul subcapitolului următor (*II.4.*), ne direcționează spre momente prin prisma cărora ființa își „construiește propriul **acasă**”¹⁶, deoarece „nașterea latentă a lumii se produce începând cu **locuința**”¹⁷. Subcapitolul *II.5. Spațiul sadovenian și conotațiile amprenteii istoriei* se axează pe reprezentarea modalității de afirmare a *istoricului* și a *ancestralului* în imaginarul povestitorului, diferitele conotații ale acestor două noțiuni fiind dibuite prin prisma unui proces exegetic care îmbină referințe din arealul poeziei, antropologiei, etnografiei, teoriei mentalităților, mitologiei, printre care: ancestralul în viziunea lui Gaston Bachelard, stihiiile și *Facerea lumii* (Ernest Bernea), accepțiunile civilizației arhaice (prin prisma explicațiilor lui Alexandru Paleologu), muntele ca *axis mundi* (Ivan Evseev), amintirea înțeleasă ca proces specific invocării spațiului istoric, preferința românului pentru *timp* tradusă de Mircea Eliade prin întâietatea *neam-istorie-timp*, în detrimentul *specie-geografie-spațiu, natura istorizantă* – asociere realizată de Mihai Ralea, *solitudinea ca circumstanță a locului ancestral/istoric* – pornind de la ideea că scriitorul este un *patriarh al pădurilor* (Lucian Blaga).

Ghidându-ne după structura binară enunțată de Valeriu Cristea, *spațiu închis – spațiu deschis*, purcedem spre creionarea categoriei simbolice a *spațiului tănuit* ca punct central al celui de-al șaselea subcapitol. Pe de altă parte, ne amintim că orice formă de claustrare (în spații limitate și limitative) poate fi decodificată drept o reîntoarcere în pântecul matern, o reluare a gestului inaugural și, potrivit lui James George Frazer, după ce izolarea ia sfârșit, ființei „i se arată soarele, pământul, apa, arborii, florile, ca și când s-ar fi născut chiar atunci”¹⁸. Secvențele analitice le vom întemeia în proximitatea acestei opinii: *tainicul* se dezvăluie sub înțeles pozitiv sau negativ, sub aspectul legendar sau miraculos, respectiv ca latură sacralizantă, oricare dintre cele două categorii putând să *protejeze* sau să *pericliteze existența* individului.

¹⁶ Emmanul Levinas, *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, traducere, glosar și bibliografie de Marius Lazurca, postfață de Virgil Ciomoș, București, Editura Polirom, 1999, p. 133.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ James George Frazer, *Creanga de aur*, volumul 4, traducere de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, București, Editura Minerva, 1980, pp. 267-268.

Rama teoretică a subcapitolului II.7. *Spațiul fantastic* este elaborată pe marginea mai multor derivate din teorii-cadru consacrate. Menționăm, în mod restrâns și punctual, câteva interpretări propuse: maniera în care perceperea etajării tripartite a lui Piaget sugerează aspectele tipice spațiilor fantastice, spațiul ca formă apriorică a fantasticului (Gilbert Durand), însă sub-subcapitolele II.1 *Presimțirea ca proiecție a fantasticului*, II.7.2. *Tălmăcirea viselor*, II.7.3. *Ritualul inițiativ* se vor contura mai ales respectând împrejurările *genezei unei reprezentări fantastice* amintite de Sergiu Pavel Dan. Subcapitolul final II.7.4. *Ezitatea ca dibuire a fantasticului* revine asupra studiilor lui Tzvetan Todorov, la stadiul în care fantasticul este încadrat la limita dintre straniu și miraculos, mai exact, în punctul unei ezitări, când cititorul (sau personajul) se află într-un conflict al asumării unor concepte și trăiri. În prelungirea acestei secvențe, revizităm ancadramentele teoretice oferite de Rudolf Otto și Lucian Blaga, consolidând conținutul subcapitolului II.8. *Spațiul magic*: modul primordial de afirmare a magiei (puterea Cuvântului în *Geneză*), cadrul natural care se constituie ca un creuzet magic, în care supranaturalul prinde dimensiuni reale.

Subcapitolul II.9. *Spațiul întâlnirilor* este dedicat unui spațiu privilegiat prin excelență, deoarece *a-spațialitatea* nu poate fi deslușită de percepția umană (o atare proiecție amintind perspectiva *non-spațiilor*, conform teoriilor lui Marc Augé, *Non-Lieux, introduction à une anthropologie de la surmodernité*), spre deosebire de *a-temporalitate – clipa suspendată*, adică oprirea timpului, **prin intermediul spațiului operându-se integrarea individului în lume** (George Popa). Subcapitolul final, II.10. *Spațiul metamorfozat*, expune raportul stabilit între cele două dimensiuni existențiale: spațiul și timpul, cu indicația că metamorfoza reprezintă efectul împletirii spațiului *nemișcat* cu timpul – *șir al unei schimbări perpetue* (Romulus Vulcănescu). Secvențele II.10.1. *De la atunci la acum*, II.10.2. *Pătrunderea spațiului în istorie*, II.10.3. *Spațiul înainte și după moarte*, II.10.4. *Metamorfoza spațiului, dinspre negativ înspre pozitiv* susțin teza propusă de etnologul român, fiecare având în esență această *învrăurire* (timp-spațiu), tratată în diferite situații întâlnite în povestirile sadoveniene.

Amintim, în mod aleatoriu, câteva dintre nucleele de semnificare pe care le considerăm a fi deschizătoare de perspective în receptarea operei sadoveniene: inițierea care se petrece în lunca Siretului, la Nada Florilor și pe Valea Frumoasei sau vizează personaje precum păstorii, jidovii, personajele ajutătoare din *Dumbrava minunată*, aflate în spații simbolice; castitatea și liniștea deplină pe care povestitorul / personajele le regăsesc în proximitatea munților, pădurilor,

apelor, lacurilor, peșterilor, poienilor, cimitirului ș.a.; solitudinea ca încununare a desăvârșirii procesului inițiat în codri/păduri, schituri și chilii, în preajma Dunării, la apa Moldovei, pe Valea Frumoasei; spațiul alternativ identificat prin prisma itinerariilor pe care le implică experiențele ihtiologice și cinegetice, respectiv prin procesul complex al căutării de sine și al regăsirii în perimetrul munților, pădurilor, satului, câmpiei etc.; casa, școala, lunca, spitalul și șantul (în cazul soldaților) ca matrici protectoare; tainicul și miraculosul din legenda jidovilor și din povestea Lizucăi ș.a.

Capitolul final, *III. SPAȚIU ȘI DESTIN. CĂUTĂRI, INFLUENȚE, AMPRENTE*, culminează cu o perspectivă nouă de abordare, exercițiul hermeneutic fiind direcționat dinspre ipostazierea traseului destinal al personajelor, înspre simbolurile și imaginile arhetipale specifice spațiilor privilegiate (nu viceversa). Primul subcapitol, *III.1. Traseul destinal al personajelor*, urmărește traiectoria destinului actanților care se revendică, într-o anumită măsură, din maniera în care spațiul este dibuit și asumat de către ei înșiși (fapt menționat de către Ernest Bernea), fie că ne referim la personajele colective, la instanța naratorială, sau la personajul individual, asupra cărora se răsfrâng semnificații mai mult sau mai puțin benefice ale toposurilor. Subcapitolul *III.2 Spațiul originar/patriarhal* insistă asupra statutului *spațiului-mentor* în destinul personajelor sadoveniene, dar, mai ales, asupra relevanței lui pentru povestitorul însuși, cum vom încerca să demonstrăm.

Pornind de la ideea potrivit căreia spațiile privilegiate prind contur și sens prin raportare disonantă la spațiile diametral opuse, schițăm preliminarile subordonărilor subcapitolului *III.3. Spații contradictorii – fundament al spațiilor privilegiate*, care se coagulează în jurul dihotomiilor paradisiac - ostil, identitar - ratare de sine: *III.3.1. Spațiul paradisiac*, *III.3.2. Spațiul nefast/ostil*, *III.3.3. Spațiul identitar*, *III.3.4. Spațiul ratării de sine*.

Ca **instrumentar metodologic al cercetării**, menționăm elemente specifice hermeneuticii de identificare, tematologiei, mitologiei, arhetipologiei, etnografiei, antropologiei culturale, teoriei mentalităților, religiei, poeziei, retoricii.

Considerăm oportun ca în această etapă a lucrării noastre să poposim și asupra rosturilor asocierii alegorice *poem/poet* care planează în preajma biografiei și a operei sadoveniene. Deloc întâmplător, Alexandru Paleologu argumentează faptul că „altceva este noțiunea de poezie înțeleasă în accepția ei etimologică, de la verbul grecesc *poiein* = a făuri. În sensul acesta vom spune și noi că opera lui Sadoveanu, cea de maturitate, este, ca și a lui Balzac, dar în felul ei, un

vast poem vizionar”¹⁹, iar Lucian Blaga asociază momentul publicării propriului volum de poeme cu vârsta desăvârșirii povestitorului-poet: „1919, când apăream cu *Poemele luminii*, știam că cel mai mare meșter al prozei noastre și totodată cel mai de seamă poet al acesteia era Mihail Sadoveanu”²⁰. O completare fericită a acestei idei o preluăm de la G.I. Tohăneanu: „opera lui Sadoveanu constituie una din cele mai strălucite izbânzi ale prozei noastre poetice. Stau mărturie atâtea neuitate pagini din *Împărăția apelor*, *Țara de dincolo de negură*, *Valea Frumoasei*, *Nada Florilor*. Titlurile înseși ale unor astfel de lucrări vorbesc cu putere simțirii și pun în mișcare fantezia”²¹.

Tocmai această grandoare a operei scriitorului pare să-l așeze, în anii din urmă, fatalmente, într-un anume con de umbră, deși tocmai extraordinarul său imaginar și pluralitatea de perspective de abordare pe care opera sadoveniană le permite justifică o perpetuă, mereu proaspătă, reevaluare și actualizare a receptării critice. Într-un articol publicat în „România literară”, Mircea Anghelescu argumentează că „trebuie să acceptăm că, între marii săi contemporani, opera lui domină proza din ultima sută de ani, continuând o carieră începută demonstrativ cu patru volume deodată, dar găsind resurse pentru a-și lărgi și chiar înnoi tiparul, forma, «mesajul» unei literaturi de substanță și de succes pe lângă toate categoriile de cititori”²². Mai mult decât atât, „există o categorie care reprezintă capacitatea sa specială de înțelegere a literaturii, insuficient cunoscută, aceasta fiind copleșită de strălucirea și de bogăția producției sale beletristice. (...) Categoria la care ne referim este aceea a textelor cu orientare în general culturală, precum cuvântări ținute în diverse ocazii festive, de articole în presă sau de rapoarte academice”²³.

Punțile de plecare spre analiza unor noi arii subordonate operei (și chiar destinului) sadoveniene sunt nenumărate, fapt datorat miilor de pagini care s-au scurs din mintea și sufletul scriitorului absolut. Păstrându-ne în contextul tematologic general al cercetării de față, mărturisim intenția de a ne apropia, în perspectivă, și de valențele multiple ale spațiului în

¹⁹ Alexandru Paleologu, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Sadoveanu*, București, Editura Cartea Românească, 1978, p. 17.

²⁰ Lucian Blaga, *Mihail Sadoveanu și Valea Frumoasei, apud Omagiu lui Sadoveanu, cu prilejul celei de a 75-a aniversări*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956, p. 100.

²¹ G. I. Tohăneanu, *Arta evocării la Sadoveanu*, Timișoara, Editura Facla, 1979, p. 211.

²² Mircea Anghelescu, *Sadoveanu mai puțin cunoscut*, în „România literară”, nr. 16, 2021, [Sadoveanu mai puțin cunoscut – Romania literara](#) (accesat la data de 29.01.2023)

²³ *Ibidem*.

romanele sadoveniene, intenția noastră fiind aceea de a sensibiliza cititorul actual și de a-l motiva spre reîntoarcerea către receptarea valoroasei opere a autorului, cu un instrumentar multiplu, adaptat orizontului de așteptare al cititorului contemporan.

BIBLIOGRAFIE

OPERA SCRIITORULUI:

- SADOVEANU, Mihail, *Opere 1. Povestiri. Șoimii. Dureri înăbușite. Crâșma lui moș Precu*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1954.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 2. Povestiri din război. Floare ofilită. Amintirile căprarului Gheorghică, Mormântul unui copil*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1954.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 3. La noi în Viișoara. Vremuri de bejenie. Însemnările lui Neculai Manea. O istorie de demult*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 4. Duduia Margareta. Oameni și locuri. Cântecul amintirii. Povestiri de sară*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 5. Apa morților. Un instigator. Bordeienii. Neamul șoimăreștilor*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 6. Priveliști dobrogene. Foi de toamnă. Frunze-n furtună. Umbre*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 7. Strada Lăpușneanu. Cocostârcul albastru. Neagra Șarului. Ți-aduci aminte..., Oameni din lună*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 8. Venea o moară pe Siret, Țara de dincolo de negură, Hanu Ancuței*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.

- SADOVEANU, Mihail, *Opere 9. Demonul tinereții, Olanda, Împărăția apelor, O întâmplare ciudată*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 10. Zodia Cancerului. Depărtări. Baltagul*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 11. Măria sa puiul pădurii. Nunta domniței Ruxanda. Locul unde nu s-a întâmplat nimic, Soarele în baltă*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 12. Creanga de aur; Viața lui Ștefan cel Mare, Noptile de Sânzâiene, Cele mai vechi amintiri*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 14. Paștile blajinilor. Cazul Eugeniței Costea. Istorisiri de vânătoare. Valea Frumoasei*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 15. Ochi de urs. Morminte. Vechime. Divanul persian*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 16. Ostrovul lupilor, Poveștile de la Bradu Strâmb, Anii de ucenicie*, ediție apărută sub supravegherea autorului, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 19. Publicistică 1904-1935*, București, Editura Pentru Literatură, 1964.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 20. Publicistică 1936-1955*, București, Editura Pentru Literatură, 1966.

ALTE EDIȚII FOLOSITE:

- SADOVEANU, Mihail, *Dumbrava minunată*, București, Editura Mihail Sadoveanu, 2016.
- SADOVEANU, Mihail, *Dumbrava minunată*, Editura Ion Creangă, București, 1978.
- SADOVEANU, Mihail, *Hanu Ancuței*, ediție îngrijită, tabel cronologic și referințe critice de Teodor Vârgolici, București, Editura 100+1 Gramar, 2003.

- SADOVEANU, Mihail, *Istorisiri de dragoste*, antologie și postfață de Constantin Dram, Ediția a II-a, București, Editura Junimea, 1999.
- SADOVEANU, Mihail, *Opere 1. Povestiri, Începuturi*, ediție critică de Cornel Simionescu, note și comentarii de Cornel Simionescu și Fănuș Băileșteanu, studiu introductiv de Constantin Ciopraga, București, Editura Minerva, 1981.
- SADOVEANU, Mihail, *Țara de dincolo de negură. Ostrovul lupilor*, ediție îngrijită de Fănuș Băileșteanu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.
- SADOVEANU, Mihail, *Valea Frumoasei, Țara de dincolo de negură, Împărăția apelor, Vechime*, București, Editura Eminescu, 1983.
- SADOVEANU, Mihail, *Pagini de jurnal și Documente inedite*, Iași, Editura Junimea, 2005.

BIBLIOGRAFIE CRITICĂ ȘI TEORIE LITERARĂ:

1. *** *Sadoveanu (antologie comentată)*, alcătuită de Florea Firan și Constantin M. Popa, Craiova, Editura Poesis, 1994
2. *** *Studii despre opera lui Mihail Sadoveanu*, ediție îngrijită, prefață și bibliografie de Ilie Dan, București, Editura Albatros, 1977
3. *** *1904 – Anul lui Sadoveanu, Povestiri, Șoimii, Dureri înăbușite, Crâșma lui mos Precu. Note, comentarii, variante*, București, Editura Eminescu, 1974.
4. *** *Amintiri despre Mihail Sadoveanu*, antologie de Ion Popescu-Sireteanu, Iași, Editura Junimea, 1978
5. *** *Din presa literară românească (1918-1944)*, ediție îngrijită, prefață și note de Eugen Marinescu, ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Albatros, 1986.
6. *** *Ei l-au cunoscut pe Sadoveanu*, ediție îngrijită, note și tabel bibliografic de Constantin Mitru, prefață de Paul Anghel, București, Editura Ion Creangă, 1973
7. *** *Mihail Sadoveanu*, antologie, comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Fănuș Băileșteanu, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Eminescu, 1977
8. *** *Omagiu lui Sadoveanu, cu prilejul celei de a 75-a aniversări*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956

9. ****Sadoveanu 140*, ediție îngrijită de Nicolae Iliescu, București, Editura Academiei Române, 2020
10. ADERCA, Felix, *Contribuții critice. Articole, cronici, eseuri (1927-1947)*, ediție și note de Margareta Feraru, București, Editura Minerva, 1988
11. ADERCA, Felix, *Oameni și idei*, ediție îngrijită, prefațată și antologie de Marcel Aderca, note și comentarii de Valentin Nechifor, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1983
12. Arhim. Dr. DANILIU, Mihail, *Sadoveanu... atfel*, volum dedicat împlinirii a 140 de ani de la nașterea marelui romancier român, Iași, Editura Doxologia, 2020
13. AUGÉ, Marc, *Non-places: An introduction to supermodernity*, translated by John Howe, London, New York, Verso, 1995.
14. BACHELARD, Gaston, *Apa și visele. Eșeu despre imaginația materiei*, trad. Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1997.
15. BACHELARD, Gaston, *Pământul și reveriile odihnei. Eșeu asupra imaginilor intimității*, traducere, note și postfață de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1999
16. BACHELARD, Gaston, *Poetica spațiului*, traducere de Irina Bădescu, prefață de Mircea Martin, Pitești, Editura Paralela 45, 2005
17. BAHTIN, M., *Probleme de literatură și estetică*, traducere de Nicolae Iliescu, prefață de Marian Vasile, București, Editura Univers, 1982
18. BALOTĂ, Nicolae, *Universul prozei*, București, Editura Eminescu, 1976
19. BARTHES, Roland, *Plăcerea textului*, traducere de Marian Papahagi, postfață de Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1994
20. BAUDRILLARD, Jean, GUILLAUME, Marc, *Figuri ale alterității*, traducere de Ciprian Mihali, Pitești, Editura Paralela 45, 2002
21. BĂILEȘTEANU, Fănuș, *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura Minerva, 1977.
22. BĂLU, Ion, *Natura în opera lui Sadoveanu*, București, Editura Ion Creangă, 1987.
23. BĂRLEA, Ovidiu, *Poetică folclorică*, București, Editura Univers, 1979
24. BERNEA, Ernest, *Cadre ale gândirii populare românești*, București, Editura Predania, 2022
25. BERNEA, Ernest, *Îndemn la simplitate*, f.l., Editura Anastasia, 1995

26. BERNEA, Ernest, *Spațiu, timp și cauzalitate la poporul român*, București, Editura Humanitas, 2017
27. BLAGA, Lucian, *Despre gândirea magică*, cuvânt înainte de Acad. Prof. Zoe Bușulenga-Dumitrescu – Vicepreședinte al Academiei Române, București, Editura Garamond, 1992
28. BLAGA, Lucian, *Opere 9. Trilogia culturii*, ediție îngrijită de Dorli Blaga, studiu introductiv de Al. Tănase, București, Editura Minerva, 1985
29. BLANCHOT, Maurice, *Spațiul literar*, traducere și prefață de Irina Mavrodin, București, Editura Univers, 1980
30. BOIA, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, ediția a II-a, București, Editura Humanitas, 2000
31. BRAGA, Corin (coord.), *Enciclopedia imaginariilor din România I. Imaginarul literar*, Iași, Editura Polirom, 2020
32. BRAGA, Corin, *10 studii de arhetipologie*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999.
33. BRAGA, Mircea, *Recursul la tradiție. O propunere hermeneutică*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987
34. BRATU, Savin - *Mihail Sadoveanu: O biografie a operei*, București, Editura Pentru Literatură, 1965.
35. BUCUR, Corneliu, *Casa, argumentul suprem al obârșiei și specificității noastre*, București, Editura Meridiane, 1995
36. BULGĂR, Gh., *Trei scriitori clasici: Mihail Sadoveanu, Tudor Arghezi, Mircea Eliade*, București, Editura Saeculum, 1998
37. BURGOS, Jean, *Pentru o poetică a imaginarului*, traducere de Gabriela Duda și Micaela Gulea, prefață de Gabriela Duda, București, Editura Univers, 1988
38. BUZA, Mircea, Hozoc, Ionel, *Valea Sebeșului*, București, Editura Sport-Turism, 1985.
39. CAILLOIS, Roger, *Crearea cosmosului, în Omul și sacrul*, ediția a II-a revizuită, traducere din limba franceză de Dan Petrescu, București, Editura Nemira, 2015
40. CASSIRER, Ernst, *Filosofia formelor simbolice, vol II. Gândirea mitică*, traducere din limba germană de Mihaela Bereschi, Pitești, Editura Paralela 45, 2008
41. CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, ediție și prefață de Al. Piru, București, Editura Minerva, 1982

42. CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române. Compendiu*, București, Editura pentru Literatură, 1963
43. CĂPUȘAN, Cornel, *Sadoveanu sau fascinația lumii*, București, Editura Casa Cărții de Știință, 2007
44. CERNAT, Paul, *Modernismul retro în romanul românesc interbelic*, București, Editura Art, 2009
45. CHEROIU Dan, *O istorie a literaturii cinegetice române*, vol II, București, Editura Scripta, 2007
46. CIOCULESCU, Șerban, *Prozatori români: de la Mihail Kogălniceanu la Mihail Sadoveanu*, București, Editura Eminescu, 1977
47. CIOPRAGA, Const., *Personalitatea literaturii române: o încercare de sinteză*, Iași, Editura Junimea, 1973
48. CIOPRAGA, Constantin, *Fascinația tiparelor originare*, București, Editura Eminescu, 1981
49. CIOPRAGA, Constantin, *Mihail Sadoveanu*, București, Editura Tineretului, 1966
50. COSMA, Aurel, *Mitologia română. Cosmogonia. Originea omenirii. Lumea spiritelor*, ediție îngrijită și prefață de I. Opreșan, București, Editura Vestala, 2015
51. CRISTEA, Valeriu, *Spațiul în literatură. Forme și semnificații*, București, Editura Cartea Românească, 1979
52. CROHMĂLNICEANU, Ovid S., *Cinci prozatori în cinci feluri de lectură*, București, Editura Cartea Românească, 1984
53. CROHMĂLNICEANU, Ovid. S., *Amintiri deghizate*, București, Editura Nemira, 1994
54. DAN, Sergiu Pavel, *Proza fantastică românească*, București, Editura Minerva, 1975
55. DRAM, Constantin, *Postfață*, în Mihail Sadoveanu, *Istorisiri de dragoste*, antologie și postfață de Constantin Dram, Ediția a II-a, Iași, Editura Junimea, 1999
56. DRĂGAN, Radu, IOAN, Augustin, *Ființa și spațiul*, București, Editura All, 1992
57. DUMITRESCU-BUȘULENGA, Zoe, *Modalități ale fantasticului în opera lui M. Sadoveanu*, în vol. *Mihail Sadoveanu*, antologie, comentarii, tabel cronologic și bibliografie de Fănuș Băileșteanu, ediția a doua, revăzută și adăugită, București, Editura Eminescu, 1977

58. DUMITRESCU-BUȘULENGA, Zoe, *Valori și echivalențe umaniste*, București, Editura Eminescu, 1973
59. DURAND, Gilbert, *Structurile antropologice ale imaginarului. Introducere în arhetipologia generală*, traducere de Marcel Aderca, prefață și postfață de Radu Toma, București, Editura Univers, 1977
60. ECO, Umberto, *Istoria târâmurilor și locurilor legendare*, traducere din limba italiană Oana Sălișteanu, documentare Georgiana-Monica Iorga, București, Editura Rao, 2018
61. EDGAR, Papu, *Din luminile veacului*, București, Editura pentru Literatură, 1967
62. ELIADE, Mircea, *Drumul spre centru*, antologie alcătuită de Gabriel Liiceanu și Andrei Pleșu, București, Editura Univers, 1991
63. ELIADE, Mircea, *Eseuri. Mitul eternei reînțoarceri. Mituri, vise și mistere*, traducere de Maria Ivănescu și Cezar Ivănescu, București, Editura Științifică, 1991
64. ELIADE, Mircea, *Sacrul și profanul*, traducere din limba franceză de Rodica Chira, București, Editura Humanitas, 1992
65. FLORESCU, Nicolae, *Mihail Sadoveanu, între realitate și mit*, București, Editura Jurnalul Literar, 2011
66. FOUCALUT, Michel, *Theatrum philosophicum. Studii, eseuri, interviuri (1963-1984)*, traducere de Bogdan Ghiu (partea I), Ciprian Mihali, Emilian Cioc și Sebastian Blaga (partea a II-a), ediție îngrijită de Ciprian Mihali, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2001
67. FOUCAULT, Michel, *Cuvintele și lucrurile. O arheologie a științelor umane*, traducere de Bogdan Ghiu și Mircea Vasilescu, studiu introductiv de Mircea Martin, dosar de Bogdan Ghiu, București, Editura Univers, f.a
68. FRAZER, James George, *Creanga de aur; vol. 1-5*, traducere, prefață și tabel cronologic de Octavian Nistor, note de Gabriela Duda, București, Editura Minerva, 1980
69. HUXLEY, Aldoux, *Porțile percepției. Raiul și iadul*, traducere de Mihai Moroiu, București, Polirom, 2012
70. JUNG, C. G., *Opere complete 9/1. Arhetipurile și inconștientul colectiv*, traducere din germană de Daniela Ștefănescu și Vasile Dem. Zamfirescu, București, Editura Trei, 2014
71. LEVINAS, Emmanuel, , *Totalitate și infinit. Eseu despre exterioritate*, traducere, glosar și bibliografie de Marius Lazurca, postfață de Virgil Ciomoș, București, Editura Polirom, 1999

72. LIVESCU, Cristian, *Scene din viața imaginară. Eseuri critice*, București, Editura Cartea Românească, 1982
73. LOVINESCU, Eugen, *Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937*, postfață de Eugen Simion, București, Editura Minerva, 1989
74. LUCA, Eugen, *Mihail Sadoveanu sau elogiul rațiunii*, București, Editura Minerva, 1972
75. MANOLESCU, Nicolae, *Arca lui Noe, Eseu despre romanul românesc*, vol. I, ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Eminescu, 1991
76. MANOLESCU, Nicolae, *Arca lui Noe. Eseu despre romanul românesc*, vol. III, București, Editura Minerva, 1983
77. MANOLESCU, Nicolae, *Sadoveanu sau Utopia cărții*, București, Editura Eminescu, 1976
78. MARCEA, Pompiliu, *Lumea operei lui Sadoveanu*, București, Editura Eminescu, 1976
79. MARCEA, Pompiliu, *Umanitatea sadoveniană, de la A la Z*, București, Editura Eminescu, 1977
80. MAURON, Charles, *De la metaforele obsedante la mitul personal*, traducere din limba franceză de Ioana Bot, aparat critic, bibliografie și note pentru ediția românească de Ioana Bot și Raluca Lupu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2001.
81. MĂNUCĂ, Dan, *Pe urmele lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura Sport-Turism, 1982
82. MICU, Dumitru, *Istoria literaturii române. De la creația populară la postmodernism*, București, Editura Saeculum, 2000
83. MICU, Dumitru, *Sensul etic al operei lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955
84. MIHALI, Ciprian (coord.), *Altfel de spații. Studii de heterotopologie*, București, Editura Paideia, 2010.
85. MINCU, Marin, *Repere*, București, Editura Cartea Românească, 1977
86. MITRU, Constantin, *Sadoveanu despre Sadoveanu*, București, Editura Minerva, 1977
87. MOISE, Ilie, *Oamenii și locurile Albei. Ipostaze afective*, Blaj, Editura Buna Vestire, 2009
88. MUNTEANU, Maricica, *Gruparea de la «Viața Românească». O literatură a spațiului comunității*, prefață de Antonio Patraș, Iași, Editura Alexandru Ioan Cuza, 2022
89. NEGOIȚESCU, I., *Istoria literaturii române, volumul I (1800-1945)*, București, Editura Minerva, 1991
90. NEGRICI, Eugen, *Iluziile literaturii române*, București, Editura Cartea Românească, 2008

91. NEGRICI, Eugen, *Literatura română sub comunism*, București, Editura Fundației Pro, 2003
92. NEȚ, Mariana, *O poetică a atmosferei. Rochia de moar*, București, Editura Univers, 1989
93. NICULIȚĂ-VORONCA, Elena, *Datinele și credințele poporului român adunate și așezate în ordine mitologică*, vol. I, ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, București, Editura Saeculum, 1998
94. OPRIȘAN, I., *La hotarul dintre lumi. Studii de etnologie românească*, București, Editura Saeculum, 2006
95. OPRIȘAN, I., *Opera lui Mihail Sadoveanu I. Natură – om – civilizație în opera lui M. Sadoveanu*, București, Editura Minerva, 1986
96. ORNEA, Z., *Interpretări*, București, Editura Eminescu, 1988
97. OTTO, Rudolf, *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și despre relația lui cu raționalul. Despre numinos*, traducere din limba germană de Silvia Irimiea și Ioan Milea, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2015
98. PALEOLOGU, Alexandru, *Alchimia existenței*, București, Editura Cartea Românească, 1983
99. PALEOLOGU, Alexandru, *Despre lucrurile cu adevărat importante*, București, Editura Polirom, 1999
100. PALEOLOGU, Alexandru, *Treptele lumii sau calea către sine a lui Sadoveanu*, București, Editura Cartea Românească, 1978
101. PAMFIL, Alina, *Spațialitate și temporalitate. Eseuri despre romanul românesc interbelic*, Cluj-Napoca, Editura Dacopress, 1993.
102. PAPADIMA, Ovidiu, *Opera critică I. Creatorii și lumea lor*, ediție critică de I. Opreșan, București, Editura Saeculum I.O., 2011
103. PAVELESCU, Gh., *Valea Sebeșului. Monografie etno-folclorică, vol. I, Etnografie*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2008
104. PERPESSICIUS, *Patru clasici (Eminescu, M. Sadoveanu, Liviu Rebreanu, Camil Petrescu)*, cuvânt înainte de Edgar Papu, București, Editura Eminescu, 1974
105. PETRAȘ, Irina, *Despre locuri și locuire*, București, Editura Fundației Culturale Ideea Europeană, 2005

106. PETRESCU, Olivia, *Semnificația mitică a spațiului în literatura ibero-americană și engleză a secolului XX*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2014
107. PIRU, Al., *Istoria literaturii române de la început până azi*, București, Editura Univers, 1981
108. PIRU, Al., *Varia. Precizii și controverse*, București, Editura Eminescu, 1972
109. PLEȘU, Andrei, *Minima moralia, elemente pentru o etică a intervalului*, București, Editura Cartea Românească, 1988.
110. POPA, George, *Semnificațiile spațiului în pictură*, București, Editura Meridiane, 1973.
111. POPA, Mircea, *Spații literare. Articole de istorie literară*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1974
112. POPOVICI, Vasile, *Lumea personajului. O sistematică a personajului literar*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1997
113. RAICU, Lucian, *Calea de acces*, București, Editura Cartea Românească, 1982
114. RICOEUR, Paul, *Eseu de hermeneutică*, București, Editura Humanitas, 1995
115. SADOVEANU, Profira, *Ostrovul zimbrului, copilăria și adolescența lui Mihail Sadoveanu*, ediția a II-a, București, Editura Tineretului, 1966
116. SADOVEANU, Profira, *Destăinuiri*, București, Editura Eminescu, 1989
117. SANTARCANGELI, Paolo, *Cartea labirinturilor*, București, Editura Meridiane, 1974
118. SARTRE, *Ființa și neantul. Eseu de ontologie fenomenologică*, București, Editura Paralela45, 2004
119. SÂNGEORZAN, Zaharia, *Mihail Sadoveanu. Teme fundamentale*, București, Editura Minerva, 1976.
120. SELEJAN, Ana, *Literatura în totalitarism 1959-1960*, București, Editura Cartea Românească, 2000.
121. SIMION, Eugen, *Scriitori români de azi*, București, Editura Litera, 1998
122. SIMUȚ, Ion (coord.), *Ce e viu și ce e mort în opera lui Mihail Sadoveanu*, București, Editura Junimea, 2019.
123. SPIRIDON, Monica, *Despre «aparența» și «realitatea» literaturii*, București, Editura Univers, 1984
124. SPIRIDON, Monica, *Sadoveanu. Divanul înțeleptului cu lumea*, București, Editura Albatros, 1982

125. ȘTEFĂNESCU, Alex, *Istoria literaturii române contemporane 1941-2000*, București, Editura Mașina de Scris, 2005
126. TODOROV, Tzvetan, *Introducere în literatura fantastică*, traducere de Virgil Tănase, prefață de Alexandru Sincu, București, București, Editura Univers, 1973.
127. TODOROV, Tzvetan, *Teorii ale simbolului*, București, Editura Univers, 1983
128. TOHĂNEANU, G. I., *Arta evocării la Sadoveanu*, Timișoara, Editura Facla, 1979
129. TOHĂNEANU, G. I., *Expresia sadoveniană în Povestiri de război*, în *Arta evocării la Sadoveanu*, Timișoara, Editura Facla, 1979
130. TOMUȘ, Mircea, *Mihail Sadoveanu. Universul artistic și concepția fundamentală a operei*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1978
131. UNGUREANU, Cornel, *Proza românească de azi (volumul întâi: CUCERIREA TRADIȚIEI)*, București, Editura Cartea Românească, 1985
132. URSACHE, Petru, *Sadovenizând, sadovenizând: Studiu stilistic și estetic*, Iași, Editura Junimea, 1994
133. VIANU, Tudor, *Arta prozatorilor români*, prefață, tabel cronologic și indice de nume de Henri Zalis, București, Editura Albatros, 1977
134. VINTILĂ Mihăilescu, *Lecturi geografice*, cuvânt înainte de Dr. Horia Grumăzescu, tabel cronologic de Șerban Dragomierscu, București, Editura Albatros, 1974
135. VLAD, Ion, *Cărțile lui Mihail Sadoveanu*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1981
136. VULCĂNESCU, Mircea, *Dimensiunea românească a existenței*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Fundației Culturale Române, 1991
137. VULCĂNESCU, Romulus, *Mitologie română*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1985
138. WUNENBURGER, Jean-Jacques, *Imaginarul*, traducere de Dorin Ciontescu-Samfireag, ediție îngrijită și prefață de Ionel Bușe, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 2009
139. WUNNENBURGER, Jean-Jacques, *Filosofia imaginilor*, traducere de Muguraș Constantinescu, Ediție îngrijită și postfață de Sorin Alexandrescu, Iași, Editura Polirom, 2004
140. ZACIU, Mircea, *Colaje*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1972

DICȚIONARE:

- EVSEEV, Ivan, *Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Timișoara, Editura Amarcord, 2001.
- EVSEEV, Ivan, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1997.
- EVSEEV, Ivan, *Enciclopedia semnelor și simbolurilor culturale*, Timișoara, Editura Amarcord, 1999.
- ERDELI, George, CÂNDEA, Melinda, BRAGHINĂ, Cristian, COSTACHE, Silviu, ZAMFIR, Daniela, *Dicționar de geografie umană*, coord. Prof. Univ. Dr. George Erdeli, Prof. Uni. Dr. Mihail Ielenicz, București, Editura Corint, 1999, p. 297.
- CHEVALIER Jean, GHEERBRANT, Alain, *Dicționar de simboluri. Mituri. Vise. Obiceiuri. Gesturi. Forme. Figuri. Culori. Numere*, traducere de Micaela Slăvescu, Laurențiu Zoicaș, Daniel Nicolescu, Doina Uricariu, Olga Zaicik, Irina Bojin, Victor-Dinu Vlădulescu, Ileana Cantuniari, Liana Repeteanu, Agnes Davidovici, Sandra Oprescu, București, Editura Polirom, 2009
- *Dicționar analitic de opere literare românești*, vol. M-P, R-Z, Coordonare și revizie științifică de Ion Pop, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, 2002.
- *Dicționarul explicativ al limbii române*, Academia Română, București, Editura Univers Enciclopedic, 2016
- *Dicționarul literaturii române*, coord. Eugen Simion, M-Z, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2012
- KERNBACH, Victor, *Dicționar de mitologie generală. Mituri, divinități, religii*, București, Editura Albatros, 2004
- POPA, Marian, *Dicționar de literatură contemporană*, Cluj-Napoca, Editura Albatros, 1971.

ÎN PERIODICE:

- BLAGA, Lucian, *Patriarhul pădurilor*, „Steaua”, XI (128), nr. 10, octombrie 1960.

- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *Spațiul în povestirile sadoveniene, între legendă și miraculos*, în „Annales Universitatis Apulensis, Series Philologica”, nr. 19, TOM 3, 2018.
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *The poetic of space in Sadoveanu's short stories «Dumbrava minunată»*, în *Literature, Discourse and the power of Multicultural Dialogue*, nr. 5, 2017.
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *The poetics of space in Mihail Sadoveanu's short stories «Valea Frumoasei»*, în „Mediating Globalization: Identities in Dialogue”, nr. 5, 2018.
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *Nature as privileged space in the volume of short stories «Țara de dincolo de negură»*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, nr. 16, 2019.
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *The poetics of the symbolic spaces in Sadoveanu's first short stories*, în „Identity and Dialogue in the Era of Globalization”, Arhipelag XXI Press, Târgu Mureș, nr. 6, 2019.
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *Spațiul istoric, ancestral în povestirile sadoveniene*, în „Annales Universitatis Apulensis, Series Philologica”, nr. 20, TOM 2, 2019
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *The compensatory spaces in Sadoveanu's short stories*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, nr. 19, 2019.
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *The fantastic space in Sadoveanu's short stories «Vechime»*, în „Multiculturalism through the Lenses of Literary Discourse”, Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, nr. 5, 2019.
- CRĂCIUN (POGAN), Simona-Marilena, *The influence of space on the destiny path of the characters from Sadoveanu's short stories*, în „Journal of Romanian Literary Studies”, Arhipelag XXI Press, Tîrgu-Mureș, nr. 21, 2020.
- RADU POPESCU, Dumitru, „Steaua”, IX, 10 octombrie 1960, p. 75-82.
- STĂNESCU, Nichita, *Sadoveanu*, „România literară”, nr. 45, 5.XI.1970, p. 12.
- STINO, Aurel, *Grădina liniștii*, „Suceava”, Iulie 1967, p. 11.

- THEODORESCU, Barbu, *Începuturile literare ale lui Mihail Sadoveanu*, „Convorbiri literare”, nr. 3, martie 1930.

SITE-GRAFIE:

- ANGHELESCU, Mircea, *Sadoveanu mai puțin cunoscut*, în „România literară”, nr. 16, 2021, [Sadoveanu mai puțin cunoscut – Romania literara](#) (accesat la data de 24.09.2023)
- BLAGA, Lucian, *Discurs de recepție în Academia Română (5iunie 1937)- Elogiu satului*, text din versiunea publicată în volumul *Izvoade: eseuri, conferințe, articole*, București, Editura Minerva, 1972, [Lucian Blaga Elogiu Satului Romanesc | PDF \(scribd.com\)](#) (accesat la data 27 septembrie 2018)
- CERNAT, Paul, *Exotisme sadoveniene*, ÎN „FICȚIUNEA”, nr. 2, 2 martie 2020 , <https://fictiunea.ro/2020/2/art2/index.html>, accesat la data de 2.12. 2023)
- CERNAT, Paul, *Resurecția lui Sadoveanu*, în „Observator cultural”, nr. 896, 2017, [Resurecția lui Sadoveanu | Observator Cultural](#), (accesat la data de 3 mai 2023)
- CONSTANTINEANU, Mihail, *Sadoveanu în ultimul an de viață-neverosimila vacanță*, în „România literară”, nr. 27, 7 iulie 1999, [Memoria.ro - Perioada Comunistă - Sadoveanu în ultimul an de viață - Neverosimila vacanță](#), (accesat la data 30.12.2023)
- CREȚU, Bogdan, *Mihail Sadoveanu ca martor al primului război mondial*, „Ziarul de Iași”, 9 octombrie 2018, [Mihail Sadoveanu ca martor al Primul Război Mondial \(ziaruldeiasi.ro\)](#), (accesat la data 30.12.2023)
- CREȚU, Bogdan, *Sadoveanu interpretându-l pe Sadoveanu*, în „Contemporanul”, 29 mai 2015, [Sadoveanu interpretându-l pe Sadoveanu - Contemporanul](#), (accesat la data 15.12.2023)
- CREȚU, Nicolae, *Spre Sadoveanu esențial*, în *Philologica Jassiensia*, CEEOL, Editura Alfa, 2011, http://www.philologica-jassiensia.ro/upload/VII_1_Cretu.pdf, (accesat la 15 mai 2019)
- HOLBAN, Ioan, *Mihail Sadoveanu – 140 de ani de la naștere*, „România literară”, nr. 50, 2020, [Mihail Sadoveanu – 140 de ani de la naștere. Spațiul autobiografic – Romania literara](#), (accesat la data de 24.09.2023)

- MUCEANU, Răzvan, Mihail Sadoveanu – 60 de ani de la dispariție | Literatură | Radio România Cultural (radioromaniacultural.ro)
- PECICAN, Ovidiu, *Sadoveanu pro, nu contra*, „Actualitatea literară”, februarie 2020 Sadoveanu pro, nu contra - Editura Junimea, (accesat la data de 11 iunie 2020)
- POPA, C. Cristinel, *In odăile cu stele Sadoveanu era cât Ceahlăul*, 2009, În odăile cu stele Sadoveanu era cât Ceahlăul (jurnalul.ro), (accesat la data de 23 martie 2019)
- RACHIERU, Adrian Dinu, în „Limba română”, Nr. 4, anul XXIX, 2019 Mihail Sadoveanu, un prozator „reeducat”? - LimbaRomana, (accesat la data 15.12.2023)
- ȘERBAN, Geo, în Observator Cultural , nr 456, 8.01.2009, Rostirea lui Sadoveanu | Observator Cultural
- SIMUȚ, Ion, *Centenarul debutului sadovenian*, în „România literară”, nr. 41, 2004, la Wayback MachineRomânia Literară
- SIMUȚ, Ion, *Nuvela sadoveniană citadină*, în „Cultura”, nr. 530, 9 septembrie 2015, Nuvela sadoveniană citadină – Cultura (revistacultura.ro), (accesat la data 28.12.2023)
- UNGUREANU Cornel , *"Mihail Sadoveanu - secțiuni dintr-o geografie literară"*, în Convorbiri literare, februarie 2006, la Wayback MachineConvorbiri Literare
- VONCU, Răzvan, *Revenind la Sadoveanu*, „România literară”, nr. 47-48, 2020 Revenind la Sadoveanu, cel de zi cu zi – Romania literara (accesat la data de 25.09.2023)
- ZAMFIR Mihai, *Mihail Sadoveanu (1880-1961)*, în „Viața Românească”, ediția 11-12, 2016, MIHAIL SADOVEANU (1880-1961) – Viața Românească (viataromaneasca.eu) (accesat la data 30.12.2023)

INTERVIURI:

- BIBIERI, Ion, *Interviuri din literatura română. Mărturisile mai multor generații*, studiu, antologie și note de Vasile Netea, Iași, Editura junimea, 1983.

ALTELE:

- CERNAT, Paul, *Convorbiri istorico-literare*, material video (Con)vorbiri (istorico-) literare | Paul Cernat despre Mihail Sadoveanu (mnlr.ro) (accesat la data de 16.09.2023)

- CIOTLOȘ, Cosmin, *De bine, de rău, despre Mihail Sadoveanu*, material video De bine, de rău | Cosmin Ciotloș despre Mihail Sadoveanu on Vimeo (accesat la data 14.02.2024)